

מבצע "עופרת יצוקה", עזה, ינואר 2009: סיכום ביניים

שלמה ברום

גיליון זה רואה אור לאחר שהתקבלה בישראל ההחלטה החד-צדדית על הפסקת אש והצטרפות החמאס להפסקת האש. המערכה המדינית, שאמורה להביא לידי ביטוי את הישגי המערכה הצבאית באמצעות יצירת מצב יציב ובר קיימא, שבו רצועת עזה לא תשמש בסיס להתקפות ושיגור טילים על ישראל, נמצאת בעיצומה. קשה עדיין להעריך באופן מלא ואמין עד כמה הושגו יעדי הלחימה בעזה, במונחים של יצירת מצב חדש ברצועת עזה, כפי שהוצגה מטרת המלחמה על ידי הממשלה.

ההישגים הצבאיים של המערכה ברורים לעין. צה"ל הצליח להשיג שליטה מוחלטת בשדה המערכה בכל שלביה ולהכתיב את התפתחותה; החמאס לא הצליח למנוע ממנו את השגת יעדיו הצבאיים וכשל בניסיונותיו לגבות מישראל מחירים משמעותיים במהלך הלחימה. ההרס ושיעור הנפגעים הגדול בעזה לעומת המספר המצומצם של נפגעים וההרס לרכוש בצד הישראלי ממחישים את הפער בין הישגי שני הצדדים. חמאס, שקיווה לחזור על הישגי חזבאללה במלחמת לבנון השנייה, נכשל לחלוטין, וההישג היחיד שהוא יכול היה להתגאות בו הוא היכולת לשגר מספר קטן של רקטות מדי יום עד לסיום המבצע. זאת, כאשר ברור לחלוטין לכל השחקנים שהדרך היחידה למנוע לחלוטין שיגור רקטות היא על ידי כיבוש של רצועת עזה כולה. ישראל נמנעה מכך לא בשל אילוף צבאי כלשהו, שהרי העליונות שגילה צה"ל בכל הקרבות והמחיר הנמוך באבדות המחישו שישראל אכן יכולה לכבוש מחדש את כל הרצועה, אלא בשל המחירים המדיניים שיגבה כיבוש כזה ושליטה ברצועה לאורך זמן.

ניתן לייחס את ההישגים הצבאיים האלה להכנות המדוקדקות של צה"ל למבצע ובהם בולט איסוף מודיעין רב ומפורט וניצולו לפיתוח תשובות טקטיות וטכנולוגיות לכל האתגרים שהכין החמאס לקראת העימות הצפוי – מטעני נפץ

שלמה ברום, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

רבי עוצמה שנועדו להרוס טנקים, בתים ממולכדים, מנהרות שנועדו לאפשר תקיפות פתע על ידי חוליות חמאס, יכולות נ"ט ועוד. השליטה באוויר ויכולות הנשק המדויק של חיל האוויר תרמו תרומה מכרעת להישגי המערכה.

על בסיס הישגים הצבאיים האלה אפשר לומר שברובד אחד הושגה מטרת המלחמה. אם המטרה הייתה למנוע מרצועת עזה לשמש בסיס להתקפות על ישראל והדרך שנבחרה היא להשיג מאזן הרתעה מול החמאס שבמסגרתו הוא ישלם מחירים הרבה יותר גבוהים ממה שהוא העריך, אזי המטרה הושגה. יש מאזן הרתעה חדש שתהיה לו השפעה מרכזית על שיקולו של החמאס.

השאלה המרכזית היא איך לשמר את הישג הזה לאורך זמן. ניתן יהיה לעשות זאת רק באמצעות בניית מערכת מדינית שתתמוך בהפסקת האש וכן באמצעות תגובות הולמות של ישראל להפרות של הפסקת האש. הדילמה המרכזית של ממשלת ישראל היא איך לעשות זאת מבלי לתת לגיטימציה מדינית לחמאס. מסיבה זאת לא ברור אם התהליך המדיני שמתקיים בעקבות המערכה יביא להסכם הפסקת אש עם החמאס בתיווכה של מצרים. בינתיים מנסה ישראל להגיע להסכמות עם צדדים שלישיים – ארצות הברית, האיחוד האירופי ומצרים, שימנעו את חימושו מחדש של החמאס. בהקשר זה מצרים תמשיך ותהיה מדינת המפתח, ורק היא – גם אם בסיוען של מדינות אחרות – יכולה למנוע את זרימת הנשק לעזה.

גם תהליך השיקום של עזה יהפוך לזירת התמודדות בין השחקנים השונים. מצד אחד – הרשות הפלסטינית, ציר המדינות הערביות המתונות ומדינות המערב, שישאפו להיות הגורם שישקם את עזה מבלי לתת לגיטימציה לחמאס ומבלי לחזקו, ומצד שני – ציר ההתרסה בראשות איראן שישאף לחזק את החמאס דרך תהליך השיקום. זה יהיה המשך המערכה הצבאית והמערכה המדינית באמצעים אחרים.

היבט חשוב שנגזר מתוצאות הלחימה בעזה הוא השפעתן על המערכת הפלסטינית הפנימית ועל התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני. לא ברור עדיין האם מבחינה פוליטית החלישה המערכה הזאת את החמאס מול הממשלה ברמאללה או שמא חיזקה אותו. יש פנים לכאן ולכאן. מצד אחד, החמאס הוכיח שיקול דעת שגוי וגרר למלחמה מעל למיליון וחצי פלסטינים, וביצועיו בה היו כושלים. מצד שני, הממשלה ברמאללה הצטיירה בעיני

לא ברור עדיין האם מבחינה פוליטית החלישה המערכה הזאת את החמאס מול הממשלה ברמאללה או שמא חיזקה אותנו

הצבור הפלסטיני, במידת מה, כמשת"פית של ישראל. עובדה זאת והתמונות הנראות מתוך רחובות עזה בוודאי לא הוסיפו ליוקרתה ומעמדה. אם יסתבר שבסופו של דבר המצב מול רצועת עזה יציב ושקט ומצליחים להחזיק את החמאס

במצב מוחלש, סביר להניח שאפשר יהיה להמשיך בתהליך המדיני על בסיס ועידת אנאפוליס ביתר נוחות. בכל מקרה, המערכה הזאת לא חיסלה את חמאס. גם לאחריה הוא משמר עדיין חלק משמעותי מכוחו הצבאי וסביר להניח שיוכל לחדש את שליטתו האפקטיבית בכל הרצועה. מבחינה זו יש הבדל גדול בין הישגי צה"ל ביהודה ושומרון במבצע 'חומת מגן' ואחריו לבין המצב בעזה. צה"ל השיג בשני המבצעים יכולת פעולה במחיר סביר בכל מקום בו רצה, אבל ביהודה ושומרון הדבר הושג במחיר הריסתה של המערכת השלטונית ויצירת מצב שבו אין פרטנר לישראל. ברצועת עזה המצב שונה, וסביר להניח שגם אחרי המבצע תשלוט בעזה ממשלת חמאס שתוכל לאכוף את מרותה. מרות זו עשויה לשמש בסיס ליכולת של ישראל להרתייע את הצד השני. החמאס ימשיך להיות שחקן פוליטי מרכזי שבידיו, במידה לא מבוטלת, המפתח לתהליך מדיני אפקטיבי מול הפלסטינים.

היבט חשוב אחר של המערכה היה היכולת לשמור על השקט באזורי יהודה ושומרון. ניתן לייחס זאת גם ליעילות הפעולות של ישראל והרשות הפלסטינית, אבל נראה כי הסבה העיקרית לכך הייתה מצב הרוח של הצבור הפלסטיני, שלא ראה תכלית למערכה הזאת, אלא נזק איום, שנגרם כתוצאה מפרובוקציות מיותרות של חמאס. יש בכך גם סימן מעיד לכך שהתשתית הפוליטית והטרוריסטית של חמאס ביהודה ושומרון מרוסקת. חמאס לא הצליח להוציא משם ולו פיגוע התאבדות אחד למרות כל איומיו, ולא הצליח לדחוף את הצבור לביטויי מחאה המוניים.

החמאס ימשיך להיות שחקן פוליטי מרכזי שבידיו המפתח לתהליך מדיני אפקטיבי מול הפלסטינים

לבסוף, אין להתעלם גם ממחיריה של המערכה הזאת ובעיקר הפגיעה הגדולה באוכלוסייה אזרחית ברצועת עזה. ספק אם אפשר היה להימנע מכך במלחמה מסוג זה שבה צד אחד, חמאס, מנהל את המלחמה נגד האוכלוסייה האזרחית של הצד השני מתוך האוכלוסייה האזרחית שבשליטתו, למרות כל המאמצים שנעשו על

ידי צה"ל להקטין את הפגיעה באזרחים. ישראל משלמת מחיר על הפגיעות האלה הן בהשפעתן השלילית על דימויה של ישראל בעולם, והן בהשפעתן על מערכת היחסים בין ישראל והעולם הערבי.

ניתוח מקיף של השתלשלות המלחמה בעזה, משמעויותיה ותוצאותיה, יוצג בגיליון מיוחד של עדכן אסטרטגי, שיראה אור במהלך פברואר 2009.